

www.ketab.ir

حکمت دیونیزوسی

امر قدسی

تحلیل و بررسی تطبیقی مولانا و نیچه

دکتر مجید هوشنگی

نشر: ه. معاصر

امر قدسی و حکمت دیونیزیوسی

مؤلف: دکتر مجید هوشنگی

کتابخانه

نشر: نگاه معاصر (وابسته به مؤسسه پژوهشی نگاه معاصر)

طراح: مینا سادات حسینی

لیتوگرافی: نوید

چاپ و صحافی: بیگان

نوبت چاپ: ۱۳۹۷

شمارگان: ۷۰۰

قیمت: ۵۷۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۱۸۹-۱۳-۲

نشانی: تهران، مینی سیتی، شهرک (حلا)، فاز ۲، پلاک ۳۸، واحد ۲ شرقی

تلفن: ۲۲۴۴۸۴۱۹ پست الکترونیک: negahe.mohr94@gmail.com

سرشناسه: هوشنگی، مجید، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور: امر قدسی و حکمت دیونیزیوسی، تألیف: هوشنگی
مشخصات نشر: تهران: نگاه معاصر، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۴۱۶ ص: ۵/۱۴×۵/۲۱ س.م.
شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۶۱۸۹-۱۳-۲
وضعیت فهرست نویسی: فیا
یادداشت: بالای عنوان: فردریش ویلهلم نیچه.
موضوع: مولوی، جلال‌الدین محمد بن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۷ق. -- نقد و تفسیر
موضوع: Criticism and interpretation -- Mowlavi, Jalaloddin Mohammad ibn-e Mohammad, ۱۲۰۷-۱۲۷۳
موضوع: نیچه، فردریش ویلهلم -- ۱۸۴۴ - ۱۹۰۰م. -- نقد و تفسیر
موضوع: Criticism and interpretation -- Nietzsche, Friedrich wilhelm, ۱۸۴۴ - ۱۹۰۰
موضوع: مولوی، جلال‌الدین محمد بن محمد، ۶۰۴ - ۶۷۲ق. -- عرفان
موضوع: Mowlavi, Jalaloddin Mohammad ibn-e Mohammad, ۱۲۰۷-۱۲۷۳ -- Criticism
موضوع: عرفان -- مطالعات تطبیقی
موضوع: Mysticism -- Comparative studies
موضوع: فلسفه تطبیقی
موضوع: Philosophy, Comparative
موضوع: فلسفه آلمانی -- قرن ۱۹م. -- تاریخ و نقد
موضوع: Philosophy, German -- ۱۹th century -- History and criticism
موضوع: شعر فارسی -- قرن ۷ق. -- تاریخ و نقد
موضوع: ۱۳th century -- History and criticism -- Persian poetry
رده بندی کنگره: ۱۳۹۷ ۸/الف۲۵/BL۶۲۵
رده بندی دیویی: ۲۹۱/۴۲۲
شماره کتابشناسی ملی: ۵۲۶۹۴۵۳

فهرست منابع

- ۱- پیشگفتار مؤلف
۴- تذکرات و یادداشت‌ها

فصل ۱: کلیات و مبانی تحقیق

- ۱-۱- تحلیل طبیبی
۱-۱-۱- نگرش‌های اشراقی نیچه
۱-۱-۲- رابطه‌ی نیچه و ایران
۱-۱-۳-۱- نیچه و ایرانی‌های
۱-۱-۳-۲- آشنایی با ایران باستان
۱-۱-۳-۳- آشنایی نیچه با سعدی
۱-۱-۴-۳- آشنایی نیچه با حافظ
۱-۱-۵-۳- آشنایی نیچه با مولانا
۱-۱-۵-۳-۱- مولوی
۱-۱-۵-۳-۲- نیچه
۱-۱-۵-۳-۱-۱- طرحواره‌های مشترک ذهنی مولانا و نیچه
۱-۴- روش تحقیق

فصل ۲: جستجو و تحلیل بنیادهای مشترک

- ۱-۲- مبنای بحث
۲-۲- تقریر محل نزاع
۲-۳-۱- عنصر استعلایی در نظام اندیشگانی نیچه
۲-۳-۱-۱- خاستگاه جدال
۲-۳-۱-۲- نیچه و الهیات
۲-۳-۱-۳- وجه استعلایی نیچه
۲-۳-۱-۳-۱- بُعد استعلایی نیچه از منظر پژوهشگران غربی
۲-۳-۲- بُعد استعلایی نیچه از منظر پژوهشگران ایرانی و شرقی

فصل ۳: هستی‌شناسی تطبیق نیچه و مولانا

۶۱	۱-۳- هستی‌شناسی نیچه
۶۴	۳-۱-۲- اصل شناخت و معرفت
۶۶	۳-۱-۲-۱- اصالت تفسیر از هستی
۶۸	۳-۱-۲-۲- ناکارآمدی عقل در تفسیر هستی
۶۹	۳-۱-۳- هستی و بازگشت جاودانه
۷۲	۳-۱-۴- هستی و اراده
۷۴	۳-۱-۱- نی تقابل در هستی‌شناسی
۷۷	۳-۱-۴- صیورث (شدن)
۸۰	۳- هستی‌شناسی مولانا
۸۳	۳-۲-۱- تقابل جهان
۸۷	۳-۲-۲-۱- تئوری وحدت و تقلیل جهان‌ها در خوانش‌های فلسفی
۸۷	۳-۲-۲-۲-۱- فلسفی مش
۸۷	۳-۲-۲-۲-۲- حکمت اشراق
۸۹	۳-۲-۲-۲-۳- تئوری وحدت و تقلیل جهان‌ها در خوانش‌های عرفان اسلامی
۹۱	۳-۲-۲-۲-۳-۱- تقلیل و وحدت جهان در نظر گاه مولوی
۹۲	۳-۲-۲-۲-۳-۱- ساحت جهان هستی
۹۴	۳-۲-۲-۲-۳-۱-۱- دوگانگی در ساحت روح و جسم
۹۵	۳-۲-۲-۲-۳-۲-۱- دوگانگی در ساحت واژه و معنا
۹۷	۳-۲-۲-۲-۳-۳-۱- دوگانگی در ساحت‌های درک سانی
۱۰۰	۳-۲-۲-۲-۳-۴-۱- دوگانگی در ساحت قرآن
۱۰۱	۳-۲-۲-۲-۳-۲- مولوی و نظریه‌های وحدت
۱۰۶	۳-۲-۳- صیورث انسان
۱۰۷	۳-۲-۴- تقلیل و بازگشت جاویدان
۱۰۸	۳-۱-۴- وحدت اعداد
۱۱۲	۳-۲-۴- صلح کل و بازگشت جاودانه

فصل ۴: معرفت‌شناسی تطبیقی نیچه و مولانا

۱۲۱	۴-۱- معرفت‌شناسی نیچه
۱۲۳	۴-۱-۲- شاخه‌های معرفت‌شناسی
۱۲۴	۴-۱-۳- معرفت‌شناسی نیچه
۱۲۹	۴-۱-۳-۱- معرفت‌شناسی سلبی
۱۲۹	۴-۱-۳-۱- عقل و نفی آن
۱۳۴	۴-۱-۳-۱- نقد فلسفه‌ی افلاطونی و سقراطی
۱۳۴	۴-۱-۳-۱- نقد منطق

۱۳۷	 ۴-۱-۳-۱-۴ حقیقت
۱۴۱	 ۴-۱-۳-۱-۴-۱ نقد مطلق گرایی
۱۴۳	 ۴-۱-۳-۱-۴-۲ اصالت تفسیر
۱۴۶	 ۴-۱-۳-۱-۴-۳ حقیقت و دروغ
۱۴۸	 ۴-۱-۳-۱-۴-۴ حقیقت و استعاره
۱۵۰	 ۴-۱-۳-۱-۴-۵ حقیقت و زبان
۱۵۲	 ۴-۱-۳-۲-۱ ابزار رسیدن معرفت
۱۵۲	 ۴-۱-۳-۲-۱-۱ هنر
۱۵۳	 ۴-۲-۲-۲ معرفت‌شناسی شهودی
۱۵۷	 ۴-۱-۳-۳-۲ زیبایی‌شناسی نیچه
۱۶۰	 ۴-۱-۳-۱-۱ زیبایی‌شناسی نیچه
۱۶۱	 ۴-۱-۳-۳-۱ نیروی آپولونی و دیونیزوسی
۱۶۷	 ۴-۲-۲ معرفت‌شناسی ولانا
۱۷۲	 ۴-۲-۲ معرفت‌شناسی سالی
۱۷۲	 ۴-۱-۲-۲ عقل و نفس
۱۷۴	 ۴-۱-۲-۱ عقل کلی
۱۷۵	 ۴-۱-۲-۲ عقل جزوی
۱۷۸	 ۴-۲-۲-۲ نقد فلسفه‌ی افلاطونی و اراتری
۱۸۲	 ۴-۲-۲-۳ نقد منطق
۱۸۶	 ۴-۲-۳ حقیقت
۱۹۰	 ۴-۱-۳-۲ اصالت تفسیر
۱۹۴۴	 ۴-۲-۲-۲ حقیقت و فریب
۱۹۸	 ۴-۳-۲-۳ حقیقت و استعاره
۲۰۱	 ۴-۳-۲-۴ حقیقت و زبان
۲۰۶	 ۴-۲-۴ ابزار رسیدن به معرفت
۲۰۶	 ۴-۱-۴-۲ معرفت شهودی
۲۰۹	 ۴-۲-۴-۲ زیبایی‌شناسی
۲۱۱	 ۴-۱-۲-۴-۲ زیباشناسی در عرفان
۲۱۵	 ۴-۲-۴-۲-۲ زیبایی‌شناسی مولانا
۲۱۶	 ۴-۱-۲-۴-۲-۲ زیبایی به معنی هارمونی
۲۱۸	 ۴-۲-۴-۲-۲-۲ زیبایی به معنی لذت
۲۲۰	 ۴-۳-۲-۴-۲-۲ زیبایی به کمال و خیر
۲۲۱	 ۴-۲-۴-۲-۴ تقابل عنصر دیونیزوس و آپولون
۲۲۱	 ۴-۲-۴-۱-۴-۲-۴ زیبایی پارادوکس و تقابل

۳۲۴.....	۵-۲-۴-۴- شطح گویی
۳۲۸.....	۵-۳-۳- بررسی تطبیقی رمزهای تمثیلی شیر، شتر، کودک
۳۳۱.....	۵-۳-۲- بررسی تمثیل‌های سه‌گانه در نگرش مولانا
۳۳۱.....	۵-۳-۲-۱- شتر
۳۳۳.....	۵-۳-۳-۲- شیر
۳۳۷.....	۵-۳-۳-۳- کودک
۳۴۰.....	۵-۳-۴- تمثیل‌های سه‌گانه در نگرش نیچه
۳۴۰.....	۴-۳-۱- طرح تمثیل نیچه
۳۴۱.....	۵-۴-۲- تفسیر سمبل‌های سه‌گانه‌ی نیچه
۳۴۵.....	۵-۴-۳-۲- مقایسه‌ی تحلیلی تمثیل‌های سه‌گانه

فصل ۶: اخلاق تطبیقی نیچه و مولانا

۳۵۳.....	۶-۱- خلاصه نیچه
۳۵۶.....	۶-۱-۲- اخلاق نیچه
۳۵۶.....	۶-۱-۳- اخلاق وظیفه‌گرایی
۳۵۹.....	۶-۱-۴- اخلاق فضیلت‌گرایی
۳۶۰.....	۶-۱-۵- فلسفه‌ی اخلاق نیچه
۳۶۳.....	۶-۱-۵-۱- اخلاق معطوف به قدرت
۳۶۶.....	۶-۱-۵-۲- اخلاق عرفانی
۳۷۶.....	۶-۱-۵-۱- خود اعتلایی اخلاقی
۳۶۷.....	۶-۱-۵-۲- دگرگونی نظام ارزش‌ها
۳۷۱.....	۶-۱-۵-۳- اخلاق عرفانی مبتنی بر ابرمرد
۳۷۱.....	۶-۲- مکتب اخلاقی مولانا
۳۷۳.....	۶-۲-۲- مکتب اخلاقی اسلام
۳۷۶.....	۶-۲-۱- حسن و قبح در مکاتب اسلامی
۳۷۸.....	۶-۲-۳- فلسفه‌ی اخلاق از نظر مولوی
۳۷۸.....	۶-۲-۱-۳- اخلاق و شناخت
۳۷۹.....	۶-۲-۳-۲- اشعری‌گری در اخلاق
۳۸۱.....	۶-۲-۳-۳- تکلیف‌گرایی و فضیلت‌گرایی در اخلاق
۳۸۲.....	۶-۲-۴- انسان‌شناسی و اخلاق
۳۸۴.....	۶-۲-۵- نسبیت اخلاق
۳۸۶.....	۶-۲-۶- اخلاق عرفانی
۳۸۶.....	۶-۲-۳-۱- رابطه‌ی اخلاق و عرفان
۳۸۸.....	۶-۲-۳-۲- اخلاق عرفانی مبتنی بر انسان کامل

پیشگفتار مؤلف

از مهمترین مولفه‌های نقد امروزی، نقد تطبیقی یا هم‌سنجی است که به گفت‌وگو، تعامل، روابط، همسویی‌ها و حتی تضاد در آثار ادبی دورن و برون زبان‌ها و ملیت‌ها می‌پردازد و سعی در پیدا کردن مسیری سازوار و دانش‌محور میان آثار ادبی و هنری در طول تاریخ و عرض جهان دارد. استقبال از این شاخه‌ی نقد ادبی تا «نیمه‌ی قرن اخیر» رفت که گرایش مستقل در مقاطع مختلف تحصیلی تحت این عنوان تاسیس شد و کرسی‌های آموزشی، پژوهشی و نظریه‌پردازی در سطوح جهانی نیز بر این مدار ایستاد و برقرار گردید. ازین روست که فرهنگ و ادبیات ایران‌زمین، چندیست که در حوزه‌ی این نگرش، دستخوش تحلیل‌ها، بازخوانی‌ها و تفسیرها شده و به وضوح می‌توان دید که یک شکوفایی نو و بازخوانشی جدید، در گستره‌ی ادبیات خاورمیانه و گویا فرهنگ ایرانی چند باره زایش پیدا کرده است؛ مشاهیر فرهنگی چون رسی، عطار، مولوی، حافظ و سعدی و شاهکارهایی چون اوستا، رسائل ابن سینا و سرودی، کلیله و دمنه و ... به یکباره بازکاویده شدند و در همخوانی تطبیقی با آثار غربی درخشیدند. اما می‌توان مولوی را - همچون فردوسی - در این میانه بیش از دیگر معانی فرهنگی مشاهده نمود؛ که این امر را می‌توان برخاسته از جامعیت هنری و ادبی، اشراف به علوم، روایت‌ها و اندیشه‌هایی متفاوت و از همه بارزتر چند فرهنگی بودن مولوی دانست. زبان عرفان مولوی به واسطه‌ی ارتباط با ابعاد معرفتی (اساطیری خاص و غیرمتعارف، از جامعه‌ی رمزگانی و تمثیلی ویژه‌ای بهره می‌گیرد که علاوه بر خاصیت ابهام‌زایی، به فرم هنری و ادبی نزدیک می‌شود و او در مقام عارفی شاعر، این زبان رمزگانی و تمثیلی را در تبیین اندیشه‌هایش به گونه‌ای بکار می‌برد که مجموعه‌ای از طرح‌های هنری و روایات ادبی رمزی و نمادین خلق می‌گردد. از سویی، فریدریش ویلهلم نیچه، فیلسوف، شاعر، آهنگساز بزرگ آلمانی بود، که از مشهورترین عقاید وی نقد فرهنگ، دین و فلسفه‌ی امروزی بر مبنای سؤالات بنیادینی درباره‌ی بنیان ارزش‌ها و اخلاق بوده است. نوشته‌های وی سبک تازه‌ای

در زبان آلمانی محسوب می‌شد؛ نوشته‌هایی تمثیلی و پر از ایجاز، آمیخته با افکاری نو و شالوده شکن که نیچه را در برابر مسائل سنتی و مبنایی غلط انسان معاصر به مبارزی پیروز بدل کرد. لذا روش او در بیان اندیشه و تفکر، و بهره‌گیری خاصش از زبان رمزی و تمثیلی او را به شدت به عارفان شرق بویژه مولوی نزدیک می‌نماید. تلقی همسان از انسان در سه بُعد اساسی و بنیادین وجودی، به همراه شناخت و تعریف همسوا از زبان و تفکر و ظهور دغدغه‌های اگزیزتانی مشابه در هر دو متفکر، به استناد به اشتراک از زبان تمثیل و رمز و جهان‌نشان‌شناسی منطبق بر یک رویکرد در آثار هنری نیچه و مولوی منتهی می‌شود که این کتاب با رویکردی تطبیقی در ابتدای سده بیستم در این عرصه، به درست از نظام اندیشگانی این دو متفکر دارد و پس از استخراج یک مبهم مشترک، به تعریف مشترک هر دو از انسان، وجود و عدم، حرکت استعلایی و راسخ و سستی و ... می‌پردازد؛ و در نهایت به تأثیر این همسانی‌ها در مجموعه آثار تمثیلی این دو شاعر اندیشمند می‌پردازد و امید این می‌رود که در بجای آوردن این فرض و اراده موفق بوده و گام در بیراهه نگذاشته باشم. اما خاستگاه این پژوهش، کورسویی به دکترین مطالعاتی اتفاقی کتاب نیچه، اثر جوزف پتر استرن به ترجمه‌ی عزت‌الله فولادوند در شبانگاهان تاریک، مشاهده شد و در چندین مجلس بحث و استرژادی ریدان با جناب استاد مصطفی ملکیان، در یک چهارچوب نظری و بخش‌بندی حکیمانه انسان تجلی شد؛ و می‌بایست از جنابشان کمال تشکر و خاکساری را بجای آورم که در یاهوی کسوف روحی و لطامات اجتماعی آن روزگاران، در چند مجلس جاوده، را صد ساله‌ی دشوار را بر من هموار نمود و فهم مشوش را سامان بخشید و اگر آن رشادت نداشت، آنچه هست، اساساً نمی‌شد. لذا این پیکره، به همراه نظام‌بخشی اصولی و جنبه‌ی دلماتی، به قامت رساله‌ی دکتری اینجانب تحت عنوان «بررسی و تحلیل تطبیقی نکرش‌های مولانا و نیچه بر اساس روایت‌های تمثیلی و رمزگانی» در آمد و در سال ۱۳۹۳ در دانشگاه تربیت مدرس با نمره‌ی عالی دفاع شد. بجاست که در این مقام از استاد بزرگوار و مرشد اخلاقی خویش جناب دکتر حسینعلی قبادی کمال تشکر و قدردانی را بجای آورم که در راهنمایی این تحقیق، نشان‌منت‌ها بر گردن این حقیر گماشت و بذل عنایت‌ها و محبت‌ها نمود؛ و در کنار مشاورت دانشمندی عزیز - که به دلایلی شاید صلاح نمی‌داند که اسمی از ایشان ببرم و نامش را پاس

بدارم- با تمام قامت به پای این طرح و تحقیق ایستاد و جانانه همسو شد. پس از آن می‌باید از اسوه‌ی روح دیونیزیوسی و ابرمرد حُسن، دکتر حامد فولادوند تشکر کرد که حکمت شایان او در کنار کسوت شادانش بود که جوینده را به یافتن راهی از شرق مولوی گونه به غرب نیچه‌وار؛ ارشاد نمود و بنده و مخاطبانش را در فهم نیچه‌ی شرقی یاری‌ها رساند. و نیز می‌بایست از دوست دانشمند، روشنفکر و مدیریت محترم انتشارات نگاه معاصر جناب آقای اکبر قنبری سپاسگزاری کنیم که با جان و دل و اشتیاقی زاید الوصف سطور این نوشتار را خط به خط در خنند و از عمق وجود و بضاعت خویش، بر چاپ این کتاب همت گماردند. اشارت دیگر آنکه، در طراحی جلد این کتاب، نوعی طنز تلخ نهفته است و بنیان آن به نهیب‌های مکرر استاد فقیدم جناب دکتر احمد احمدی باز می‌گردد؛ آن علامه‌ی بسیار به چون اویی نخواهد آمد. مقام مریدی حقیر بر منزلت اخلاقی و علمی ایشان دایم و جاری بوده و هست؛ و ایشان به لطف بنده‌پروری، هر دمی با من دلسوخته لایق و اگر داشتند. اما جرقه‌ی تحقیق بر این پژوهش و بررسی خویشاوندی‌های نبی و ولانا به اندازه‌ای بر مزاج ایشان بد آمد و آنچنان روح آرام معظم له را سست کرد که حتی مجال بدرود گفتن مرید را از مراد ستاندند و در واپسین نشست توجیهی طرح، با عتابی خوش‌نشین سه بار فرمودند که «نخ و سوزنی برداشته‌ای و مرا خراشیده زور این دو را به هم کوک بزنی! نیچه کجا و مولانا کجا؟» این نهیب محکم ایشان آخرین خطابشان به من بود و دیگر اذن به ورود ندادند و آن شد که به پاسداری مطهر ایشان قافله‌ی سوگی از اشک‌های بی‌دریغ روانه شد. همین بود که به سراج محترم خواستم تا نهیب استاد را بر نقش کتاب حک کنند، شاید روح آزاد آن مرد بزرگ ببیند که حاصل کوک زدن این دو ابرمرد، بالاخره به بار نشست.

و در پایان و نمی‌دانم چرا و به چه حجتی! اما به راه دل و به حکم جان، این کتاب را تقدیم می‌کنم به همسر گرامی‌ام که تنها از من خواست که در شب تولدش، برایش کتاب برادران کارامازوف هدیه بیاورم و هر باره فراموشم شد و پسر شهاب الدین که تنها آرزویش این است که وقتی بزرگ شد، نیچه شود، گویا تصور می‌کند نیچه کسی شبیه بتمن یا مرد آهنین است.

شامگاهی خردادی